

بِسْمِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

اصل تفرید کیفری در جرائم و مجازات‌های نیروهای مسلح

.....

مؤلفین:

دکتر مهدی مقدسی - مدرس دانشگاه

سید رضا فقیهی

انتشارات چتر دانش

۱۳۹۴

سرشناسه	: مقدسی، مهدی، ۱۳۶۵ -
عنوان و نام پدیدآور	: اصل تفرید کیفری در جرائم و مجازات‌های نیروهای مسلح /
	مولفین مهدی مقدسی، سیدرضا فقیهی.
مشخصات نشر	: تهران: چتر دانش، ۱۳۹۴.
مشخصات ظاهری	: ۱۴۹ ص:؛ ۱۴/۵×۲۱/۵ س.م.
شابک	: ۹۷۸-۶۰۰-۴۱۰-۰۱۵-۱
وضعیت فهرست‌نویسی: فیپا	
یادداشت	: کتابنامه: ص. ۱۴۲-۱۴۷.
موضوع	: حقوق جزا -- ایران
موضوع	: جرایم نظامی -- قوانین و مقررات -- ایران
موضوع	: قوانین نظامی -- ایران
شناسه افزوده	: فقیهی، سیدرضا، ۱۳۶۷ -
رده بندی کنگره	: ۱۳۹۴ الف۶/م۷/۳۸۰/۴ KMH
رده بندی دیویی	: ۳۴۵/۵۵
شماره کتابشناسی ملی	: ۳۹۴۲۶۲۴

نام کتاب	: اصل تفرید کیفری در جرائم و مجازات‌های نیروهای مسلح
ناشر	: چتر دانش
مؤلفین	: دکتر مهدی مقدسی - سید رضا فقیهی
صفحه آرابی	: شهرام خلخالی
نوبت و سال چاپ	: اول - ۱۳۹۴
شمارگان	: ۱۰۰۰
شابک	: ۹۷۸-۶۰۰-۴۱۰-۰۱۵-۱
قیمت	: ۸۵۰۰۰ تومان

مرکز پخش: تهران - خیابان انقلاب - خیابان ۱۲ فروردین - کوچه نوروز - پلاک ۱۳
 تلفن مرکز پخش: ۶۶۴۷۸۹۱۵ - تلفن فروشگاه کتاب: ۶۶۴۸۹۰۵۹
 پست الکترونیک: nashr.chatr@gmail.com
 کلیه حقوق برای مؤلف و ناشر محفوظ است.

فهرست

- چکیده ۱۰
- مقدمه ۱۴
- ۱- تعریف مسأله ۱۴
- ۲- سوال‌های اصلی و فرعی تحقیق ۱۶
- ۱-۲- سوال اصلی ۱۷
- ۱-۳- فرضیه اصلی ۱۷
- ۲-۳- فرضیه های فرعی ۱۷
- ۴- ضرورت انجام تحقیق ۱۸
- ۵- سابقه و پیشینه تحقیق ۲۰
- ۶- هدف‌ها و کاربردهای مورد انتظار از انجام تحقیق ۲۲
- ۷- جنبه‌ی جدید بودن و نوآوری ۲۳
- ۸- قلمرو مکانی و زمانی تحقیق ۲۳
- ۹- روش تجزیه و تحلیل داده ها ۲۴
- بخش اول: کلیات و موضوع شناسی ۲۵**
- فصل اول: تعاریف، پیشینه و ماهیت اصل فردی کردن مجازات ۲۵
- مبحث اول: مفهوم اصل فردی کردن مجازات و انواع آن ۲۵
- گفتار اول: تعریف اصل فردی کردن مجازات و واکنش اجتماعی ۲۵
- گفتار دوم: انواع اصل فردی کردن فردی کردن مجازات ۲۸
- ۱- فردی کردن تقنینی ۲۸
- ۲- فردی کردن قضائی ۲۹
- ۳- فردی کردن اجرائی ۳۰
- ۴- فردی کردن وضعی ۳۰
- مبحث دوم: بررسی سیر تاریخی اصل فردی کردن مجازات ۳۱

- گفتار اول: حقوق کیفری سنتی (کلاسیک)..... ۳۱
- ۱- دوره دادگستری خانوادگی..... ۳۱
- ۲- دادگستری خصوصی..... ۳۲
- ۳- دوره دادگستری عمومی..... ۳۳
- گفتار دوم: حقوق کیفری مدرن..... ۳۳
- ۱- مکتب کلاسیک..... ۳۴
- ۲- مکتب نئوکلاسیک..... ۳۵
- ۳- مکتب تحقیقی..... ۳۶
- ۴- مکاتب دفاع اجتماعی..... ۳۶
- فصل دوم: ماهیت اصل فردی کردن مجازات در بین نیروهای مسلح، مبانی و ادله و مستندات آن ۳۷
- مبحث اول: ماهیت (تحلیل حقوقی- جرم شناختی) اصل فردی کردن مجازات..... ۳۹
- گفتار اول: تحلیل حقوقی اصل فردی کردن مجازات..... ۳۹
- الف- انگیزه مرتکب و وضعیت ذهنی و روانی وی حین ارتکاب جرم..... ۳۹
- ب- شبیه ارتکاب جرم، گستره نقض وظیفه و نتایج زیانبار آن..... ۴۲
- پ- اقدامات مرتکب پس از ارتکاب جرم..... ۴۴
- ت- سوابق و وضعیت فردی، خانوادگی و اجتماعی مرتکب و تأثیر تعزیر بر وی..... ۴۵
- گفتار دوم: تحلیل جرم شناختی اصل فردی کردن مجازات..... ۴۶
- ۱- سن..... ۴۶
- ۲- جنسیت..... ۴۸
- ۳- جنون..... ۴۸
- ۴- مستی..... ۴۹
- مبحث دوم: مبانی و ادله پذیرش اصل فردی کردن مجازات..... ۵۰
- گفتار اول: مبانی پذیرش اصل فردی کردن مجازات و اهداف آن..... ۵۰
- ۱- تأمین منافع اجتماعی..... ۵۰

- ۲- پیشگیری فردی (اصلاح مجرم و بازسازی او با هدف کاهش جمعیت کیفری)..... ۵۱
- ۳- تفاوت های فردی ۵۲
- گفتار دوم: ادله پذیرش اصل فردی کردن مجازات ۵۲
- ۱- آموزه های دینی ۵۲
- ۲- قاعده فقهی التعمیر بما یراه الحاکم ۵۳
- ۳- اقتضای عدالت و انصاف ۵۳
- ۴- عقل ۵۴
- بخش دوم: جایگاه، ملزومات، قلمرو و شیوه اعمال اصل تفرید کیفری در قوانین جمهوری اسلامی ایران و نیروهای مسلح ۵۵**
- فصل اول: جایگاه و مقدمات و قلمرو اعمال اصل فردی کردن مجازات..... ۵۵
- مبحث اول: جایگاه اصل فردی کردن مجازات ۵۵
- گفتار اول: جایگاه اصل فردی کردن مجازات در قیاس با سایر اصول حاکم بر مجازات..... ۵۵
- ۱- مقایسه اصل تفرید کیفری با اصل قانونی بودن مجازاتها ۵۵
- ۲- مقایسه اصل تفرید کیفری با اصل شخصی بودن مجازاتها..... ۵۷
- ۳- مقایسه اصل تفرید کیفری با اصل تساوی مجازاتها ۵۸
- ۴- مقایسه اصل تفرید کیفری با اصل تناسب بین جرم و مجازاتها..... ۵۹
- گفتار دوم: جایگاه اصل فردی کردن مجازات در حقوق اسلامی و ایران باستان..... ۶۰
- ۱- جایگاه اصل تفرید کیفری در حقوق اسلامی ۶۰
- ۲- جایگاه اصل تفرید کیفری در ایران باستان..... ۶۰
- مبحث دوم: ملزومات و قلمرو اعمال اصل فردی کردن مجازات..... ۶۱
- گفتار اول: ملزومات اعمال اصل فردی کردن مجازات ۶۱
- ۱- پیش بینی اختیار برای قاضی توسط مقنن..... ۶۱
- ۲- تشکیل پرونده شخصیت ۶۲
- ۳- لزوم آموزش دیدن قضات جهت اجرای عادلانه فردی نمودن واکنش اجتماعی..... ۶۵

گفتار دوم: قلمرو اعمال اصل فردی کردن مجازات	۶۶
۱- مجازات‌های قانونی	۶۸
الف) حدود	۶۸
ب) قصاص	۷۴
ج) دیات	۷۷
د) تعزیرات	۷۸
فصل دوم: مصادیق اعمال اصل تفرید کیفری در قوانین ایران و نیروهای مسلح	۸۰
مبحث اول: مصادیق تعدیلی اعمال اصل تفرید کیفری در قوانین ایران و نیروهای مسلح	۸۱
گفتار اول: مصادیق تعدیلی اعمال اصل تفرید کیفری در قوانین ماهوی	۸۱
۱- علل مخففه مجازات کارکنان نیروهای مسلح	۸۲
۲) تعلیق اجرای مجازات کارکنان نیروهای مسلح	۹۰
۳) معاذیر معاف کننده	۹۴
۴) مصونیت‌ها	۹۵
۵) تعویق صدور حکم	۹۷
۶- آزادی مشروط	۹۹
۷) نظام نیمه آزادی	۱۰۱
۸) عفو	۱۰۲
۹) توبه	۱۰۶
۱۰- جایگزین‌های حبس	۱۰۹
گفتار دوم: مصادیق تعدیلی اعمال اصل تفرید کیفری در قوانین شکلی	۱۱۹
۱) دادرسی افتراقی	۱۲۰
الف- مرجع قضائی رسیدگی به جرائم اطفال و نوجوانان	۱۲۰
ب- مراجع قضائی روحانیت	۱۲۱
پ- سازمان قضائی نیروهای مسلح	۱۲۱

۱۲۴	.....	۲
۱۲۵	.....	۳
۱۲۷	.....	۳
۱۲۸	.....	ث
۱۲۹	.....	مبحث دوم: مصادیق تشدیدى اعمال اصل فردى کردن در قوانین ایران و نیروهای مسلح ...
۱۳۰	.....	گفتار اول: کیفیات خاص تشدید مجازات در قوانین ایران و نیروهای مسلح.....
۱۳۳	.....	گفتار دوم: کیفیات عام تشدید مجازات در قوانین ایران و نیروهای مسلح .....
۱۳۴	.....	الف) تکرار جرائم کارکنان نیروهای مسلح.....
۱۳۵	.....	ب) تعدد جرائم کارکنان نیروهای مسلح.....
۱۳۷	.....	نتیجه گیری و پیشنهادها.....
۱۳۷	.....	الف) نتیجه گیری .....
۱۴۱	.....	ب) پیشنهادها.....
۱۴۲	.....	فهرست منابع .....

تقدیم به:

پیشگاه حضرت قائم، مهدی منظر (عج)، با ذکر صلوات بر محمد و خاندان پاک و مطهرش

و

روح پر فتوح امام راعل (ره) و حضرت امام خامنه‌ای

و

پدر و مادر عزیزتر از جانم آن دو فرشته‌ای

که از خواسته‌هایشان گذشتند،

خود را سپر بلای مشکلات و ناملایمات کردند...

سختی‌ها را به جان خریدند و

تامن به جایگاهی که اکنون در آن ایستاده‌ام برسم.

پاسکداری

پاس خدای را که سخنوران، دستودن او بانند و شمارندگان، شردن نعمت های او ندانند و کوشندگان، حق او را گزاردن نتوانند. و سلام و دورد بر محمد و خاندان پاک او، طاهران معصوم، هم آنان که وجودمان و امدار وجودشان است؛ و نفرین پیوسته بر دشمنان ایشان تا روز رستاخیز..

چکیده:

اهمیت اصل تفرید کیفری تا حدی است که در سیاست جنایی اسلام نیز شمه‌هایی از این اصل مشهود است. در حدود که نظام کیفری تبدیل ناپذیر می‌باشد، جاری کردن اصل فردی کردن مجازات از سوی قاضی به طور مستقل جز در موارد استثنائی ممنوع است. اصل فردی کردن مجازات و یا به تعبیری بهتر «اصل فردی کردن واکنش اجتماعی یا اصل تفرید کیفری»، منجر به اعمال برخوردی متناسب با شخصیت و ویژگی‌های جسمانی مرتکبین جرائم مشابه می‌گردد که ممکن است موجب تخفیف و تعلیق و تشدید مجازات و بعضاً موجب عدم اجرای مجازات و حتی عدم تعقیب کیفری شخص و... گردد. قلمرو اعمال این اصل در بین نیروهای مسلح ایران را نیز می‌توان صریحاً در زمینه تخفیف و تبدیل مجازات مقرر در مواد ۳، ۴، ۵ و ۷ قانون مجازات جرائم نیروهای مسلح ۱۳۸۲ و تشکیل مراجع قضائی اختصاصی رسیدگی به جرائم نظامیان با نام دادسرا و دادگاه نظامی (سازمان قضائی نیروهای مسلح) مطابق قانون آیین دادرسی جرائم نیروهای مسلح و دادرسی الکترونیکی مصوب ۱۳۹۳، مشاهده نمود. قانون‌گذار، در زمینه کارکنان نیروهای مسلح، غالباً به بحث تشدید مجازات عنایت داشته و در خصوص بسیاری از جرائم بالاخص جرائم علیه امنیت ملی و بین‌المللی موضعی بسیار شدیدتر نسبت به جرائم ارتكابی مشابه توسط غیرنظامیان اتخاذ نموده است تا آنجا که مطابق موادی از قانون موصوف (نظیر تبصره ۲ ماده ۲۶ ق.م.ج.ن.م) که مجازات سبک‌تری در قیاس با جرائم ارتكابی توسط غیرنظامیان تقنین نموده که این موضع در خصوص نظامیان به دلیل موقعیت و اهمیت شغلی این قشر قابل انتقاد به نظر می‌رسد، برخورد شدیدتر نسبت به کارکنان نیروهای مسلح را در صورت شدیدتر بودن مجازات جرائم مشابه در سایر قوانین، با ارجاع به آن قوانین تشدید نمود. در این نوشتار سعی بر آن است، سیر

تاریخی، مبانی، جایگاه، قلمرو و موجبات و ملزومات و سطوح مختلف اعمال آن بررسی و شیوه‌های فردی کردن مجازات‌ها (شیوه‌های تعدیلی و تشدید) با تأکید بر قوانین نیروهای مسلح ایران مورد تدقیق قرار گرفته و همچنین کاستی‌ها و نواقص اجرای آن تشریح و راهکارهایی جهت توسعه این اصل ارائه گردد.

کلید واژه: سیاست جنایی، حدود، نظام کیفری، اصل تفرید کیفری، قانون مجازات جرائم نیروهای مسلح، دادسرا، دادگاه نظامی.

علائم اختصاری

- آیین نامه انضباطی نیروهای مسلح جمهوری اسلامی ایران ۱۳۸۸ ..... آ.ا.ن.م.ج.ا.ا.
آیین نامه ویژه روحانیت ۱۳۸۴ ..... آ.و.ر.
قانون اساسی ..... ق.ا.
قانون آیین دادرسی جرائم نیروهای مسلح و دادرسی الکترونیکی ۱۳۹۳ ..... ق.ا.د.ج.ن.م.و.د.ا.
قانون آیین دادرسی دادگاه های عمومی و انقلاب در امور کیفری ۱۳۷۸ ..... ق.ا.د.ک.
قانون آیین دادرسی کیفری ۱۳۹۲ ..... ق.ا.د.ک.
قانون مجازات اسلامی ۱۳۷۰ ..... ق.م.ا.
قانون مجازات اسلامی ۱۳۷۵ ..... ق.م.ا.
قانون مجازات اسلامی ۱۳۹۲ ..... ق.م.ا.
قانون مجازات جرائم نیروهای مسلح ۱۳۸۲ ..... ق.م.ج.ن.م.
قانون نظارت بر رفتار قضات ۱۳۹۰ ..... ق.ن.ب.ر.ق.

سخن ناشر

رشته‌ی حقوق با تمام شاخه‌ها و گرایش‌هایش، به‌منزله‌ی یکی از پرطرفدارترین رشته‌های دانشگاهی کشور، تعداد فراوانی از دانشجویان علوم انسانی را به‌خود جلب کرده است؛ دانشجویانی که پس از تحصیل، وارد عرصه‌ی خدمت شده و در مناصب و جایگاه‌های گوناگون به ایفای وظیفه مشغول می‌شوند. منابعی که در دانشکده‌های حقوق، مبنای کار قرار گرفته و تحصیل دانشجویان بر مدار آن‌ها قرار دارد، در واقع، مجموعه‌ی کتب و جزواتی هستند که طی سالیان متمادی چنان‌که باید تغییر نیافته و خود را با تحولات و نیازهای زمانه هماهنگ نکرده‌اند.

این، درحالی است که نیاز مبرم دانش‌پژوهان به مجموعه‌های پربار و سودمند، امری انکارناپذیر است. به‌این‌ترتیب، ضرورت تدوین کتب غنی و ارزشمند برای رفع نیازهای علمی دانشجویان رشته‌ی حقوق و نیز رشته‌های متأثر از آن، باید بیش از گذشته مورد توجه قرار گیرد؛ کتاب‌هایی که روزآمدی محتوای آنها از یک سو و تناسب آنها با نیاز دانش‌پژوهان از سوی دیگر، مورد توجه و لحاظ ناشر و نویسنده، قرار گرفته باشد.

مؤسسه‌ی آموزش عالی آزاد چتردانش، در مقام مؤسسه‌ای پیشگام در امر نشر کتب آموزشی روزآمد و غنی، توانسته است گام‌های مؤثری در همراهی با دانشجویان رشته‌ی حقوق بردارد. این مؤسسه افتخار دارد که با بهره‌مندی از تجربیات فراوان خود و با رصد دقیق نیازهای علمی دانشجویان، به تولید آثاری همت گمارد که مهم‌ترین دستاورد آن‌ها، تسهیل آموزش و تسریع یادگیری پژوهندگان باشد. انتشارات چتر دانش امیدوار است با ارائه‌ی خدمات درخشان، شایستگی‌های خود را در این حوزه‌ی علمی به منصه‌ی ظهور برساند.

فرزاد دانشور

مدیر مسئول انتشارات چتر دانش

مقدمه

در این مقدمه؛ بیان مسأله، سوال های اصلی و فرعی تحقیق، فرضیه اصلی و فرضیات فرعی تحقیق، ضرورت انجام تحقیق، سابقه و پیشینه تحقیق، هدفها و کاربردهای مورد انتظار از انجام تحقیق، جنبه های جدید بودن و نوآوری تحقیق، قلمرو مکانی و زمانی تحقیق و روش تجزیه و تحلیل داده ها مورد کنکاش قرار خواهد گرفت.

۱- تعریف مسأله

با توجه به روابط و تأثیرات متقابل جرم شناسی (از بدو ظهور) و حقوق کیفری و به تبع آن ورود مفاهیم، قواعد، نهادها و اصول علمی جدید در قلمرو حقوق کیفری، این رشته به سوی انسانی تر و عادلانه تر شدن پیش رفت و سبب توسعه قلمرو آن و گشوده شدن افقی وسیع در پیش روی قانون گذاران و حقوق دانان گردید. یکی از اصولی که تحت تأثیر همین روابط به حقوق کیفری وارد شده است، «اصل فردی کردن مجازات» و یا به تعبیری بهتر «اصل فردی کردن واکنش اجتماعی یا اصل تفرید کیفری» می باشد.

اصل فردی کردن مجازات به معنای اعمال مجازات و هرگونه واکنشی است که متناسب با شخصیت و ویژگی های جسمانی، روانی و اجتماعی افراد می باشد و توسط قانون گذار و مقامات قضائی (اعم از مقامات تعقیب کننده جرم و قاضی صادرکننده رأی) و مقامات اجرای حکم مقرر و مورد حکم قرار می گیرد که ممکن است موجب تخفیف و تشدید مجازات و بعضاً موجب عدم اجرای مجازات و حتی عدم تعقیب کیفری شخص و... گردد. بنابراین، در راستای اعمال این اصل بنیادین، عواملی همچون شخصیت، جنسیت، سن، خصوصیات، انگیزه و داعی مرتکب، اوضاع و احوال وقوع جرم (نظیر رفتار و گفتار تحریک آمیز مجنی علیه)، شدت ارتکاب جرم و وجود حالت خطرناک در فرد مدنظر قرار می گیرد.

در حقوق کیفری ایران نیز اشکالی از اعمال این اصل، در قوانین ماهوی کیفری مانند قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲ و قانون مجازات جرائم نیروهای مسلح مصوب ۱۳۸۲ مشهود است. قلمرو اعمال این اصل در بین نیروهای مسلح ایران را نیز می‌توان در زمینه تخفیف و تبدیل مجازات مقرر در مواد ۳، ۴، ۵ و ۷ قانون اخیرالذکر و تشکیل مراجع قضائی اختصاصی رسیدگی به جرائم کارکنان نیروهای مسلح با نام دادسرا و دادگاه نظامی بموجب قانون آیین دادرسی جرائم نیروهای مسلح و دادرسی الکترونیکی مصوب ۱۳۹۳، مشاهده نمود. در خصوص سایر جهات و شیوه های اعمال اصل فردی کردن مجازات و سایر واکنش های اجتماعی، مقامات قضائی دادسرا و دادگاه نظامی نیز مجاز هستند مقررات حاکم بر افراد عادی (غیر رسمی) را اعمال نماید. قانون گذار، در زمینه ی نیروهای مسلح، غالباً به بحث تشدید مجازات عنایت داشته و در مورد بسیاری از جرائم بالاخص جرائم علیه امنیت ملی و بین المللی برخوردی بسیار شدیدتر نسبت به جرائم ارتكابی مشابه توسط غیرنظامیان اتخاذ نموده است و قریب به اتفاق جرائم ارتكابی کارکنان نیروهای مسلح را به صرف وجود نیت و قصد مقابله با نظام، محاربه دانسته و مجازات محارب را برای اینگونه افراد معمول داشته است (این در حالی است که بسیاری از این جرائم با تعریف جرم محاربه در قانون جدید مجازات اسلامی سازگاری ندارد). ولی می‌توان، با توجه به اعطای اختیار به قضات در تعیین یکی از مجازات مصرحه قانونی برای محاربین، قائل به آن شد که تا حدودی مقنن به شیوه ی تعدیلی اصل تفرید کیفری نیز در قانون مجازات جرائم نیروهای مسلح نظر داشته است.

حدود اعمال این اصل علاوه بر قوانین ماهوی به قوانین شکلی نیز قابل تعمیم است. چرا که، با تسری دایره شمول این اصل به قوانین شکلی، می‌توان از مزایای این اصل اساسی و مهم در تمامی سطوح

بهره‌مند شد. به عنوان مثال، در دادرسی های کیفری؛ سیستم مقتضی بودن تعقیب (موقعیت داشتن تعقیب) از مصادیق بارز این اصل محسوب می‌شود که از مصادیق آن در سیستم دادرسی کیفری ایران می‌توان به قرار تعلیق تعقیب مقرر در ماده ۸۱ و قرار بایگانی پرونده موضوع ماده ۸۰ قانون آیین دادرسی کیفری مصوب ۱۳۹۲ و ماده ۸۲ همان قانون در خصوص میانجیگری اشاره نمود.

این اصل در سه سطح تقنینی و قضائی و اجرائی قابلیت اعمال دارد. البته، با نگاهی دیگر، می‌توان فردی کردن نیمه قضائی و نیمه اجرائی را هم به آن‌ها اضافه نمود. نمونه‌ی دسته‌ی اخیر، آزادی مشروط است که مشترکاً توسط مقامات قضائی و اجرائی (مقامات زندان) مجری است. البته، در برخی نیز موارد قانون‌گذار به شخصیت برخی افراد به عنوان ضابطه‌ی اصلی تصویب و وضع برخی قوانین شکلی و ماهوی عنایت دارد (نظیر قانون ماهوی مجازات جرائم نیروهای مسلح ۱۳۸۲ و قانون شکلی آیین دادرسی جرائم نیروهای مسلح و دادرسی الکترونیکی مصوب ۱۳۹۳ در خصوصی نظامیان و همچنین تصویب آیین نامه ویژه روحانیت مصوب ۱۳۸۴ در مورد روحانیون که به نوعی دربردارنده مقررات ماهوی و شکلی راجع به این قشر است) که با این اوصاف می‌توان نوع دیگری از سطوح اعمال اصل تفرید کیفری با عنوان اصل تفرید کیفری وضعی را به آن‌ها اضافه نمود.

با تمهید این مقدمات، در این تحقیق به موضوعات ذیل پاسخگو خواهیم بود.

۲- سوال‌های اصلی و فرعی تحقیق

در این قسمت سوال‌های اصلی و فرعی تحقیق بیان خواهد شد.

۲-۱- سوال اصلی

۱- منظور از اصل فردی کردن مجازات (یا اصل فردی کردن واکنش اجتماعی) در نظام حقوقی ایران و مخصوصاً در حقوق نظامی چیست؟

۲-۲- سوال های فرعی

۱- قلمرو اعمال اصل فردی کردن مجازات چیست؟

۲- موجبات اعمال اصل فردی کردن مجازات چیست؟

۳- مقدمات و ملزومات لازم در راستای اجرای اصل تفرید کیفری چیست؟

۴- مصادیق اعمال اصل تفرید کیفری چیست؟

۳- فرضیه اصلی و فرضیات فرعی تحقیق

در این قسمت به بیان فرضیه اصلی و فرضیات فرعی تحقیق پرداخته خواهد شد.

۳-۱- فرضیه اصلی

۱- اصل فردی کردن مجازات یا همان اصل تفرید کیفری، یکی از اصولی است که باعث عادلانه‌تر شدن واکنش اتخاذی در برابر جرم ارتكابی می‌شود. منظور از این اصل؛ تعیین، اعمال و اجرای مجازات و اقدامات تأمینی و تربیتی و هرگونه واکنشی است که متناسب با شخصیت و ویژگی‌های جسمانی، روانی و اجتماعی فرد می‌باشد که توسط قانون‌گذار، مقامات تعقیب‌کننده جرم، قاضی صادر کننده رأی و مقامات اجرای حکم مقرر و مورد حکم قرار می‌گیرد که ممکن است موجب تعدیل یا تشدید واکنش اتخاذی گردد.

۳-۲- فرضیه های فرعی

۱- اصل فردی کردن تقنینی در مجازات‌های مستوجب حد مشهود است (مثلاً، دارا بودن شرایط احصان یا زناى به عنف و...)، ولی، با توجه به ثابت بودن

این مجازات‌ها، انواع دیگر این اصل (اصل فردی کردن قضائی و اجرائی) به ندرت قابل مشاهده است (به عنوان مثال، اختیار قاضی برای انتخاب یکی از مجازات‌های اعدام، قطع دست و پا، نفی بلد و صلب). در قصاص و دیات با توجه به حق الناس بودن، اعمال این اصل بسیار محدود است. ۲- با توجه به متغیر بودن افراد از لحاظ مختلف و منطقی بودن لزوم ایجاد برخورد متفاوت با افراد در جهت تحقق و اجرای عدالت عواملی چون؛ سن، جنسیت، جنون و مستی را می‌توان مصادیقی از موجبات اعمال اصل تفرید کیفری در نظر گرفت.

۳- اعمال اصل فردی کردن مجازات نیازمندی فرایند و حصول شرایطی از جمله؛ پیش بینی این اختیار برای قاضی، لزوم تشکیل پرونده شخصیت و لزوم آموزش دیدن قضات جهت اجرای عادلانه این اصل اساسی است. ۴- از لحاظ کیفیت و نحوه‌ی اجرای مجازات، فردی کردن به دو دسته‌ی شیوه‌های تعدیلی و شیوه‌های تشدیدیه قابل تقسیم است. از این رو، نباید اصل فردی کردن مجازات را صرفاً به معنای تخفیف مجازات در معنای عام آن که تعلیق مجازات، آزادی مشروط و... را در بر می‌گیرد، دانست.

۴- ضرورت انجام تحقیق

با وجود اینکه مبحث اصل فردی کردن مجازات از دیرباز در قوانین کیفری ایران وجود داشت و علیرغم اینکه این بحث از موضوعات مبتلابه و پرکاربرد در رویه‌ی قضایی ایران می‌باشد، در غالب کتب و مقالات حقوقی کمتر به این بحث پرداخته شده است. در این تحقیق، سعی بر آن است که با رفع ابهامات موجود، موضوع این تحقیق بتواند برای قضات، وکلا و دانش پژوهان رشته‌ی حقوق و بویژه برای نیروهای مسلح ایران مفید فایده واقع شود. بر اساس اصل فردی‌سازی مجازات‌ها (اصل تفرید کیفری) که به عنوان یکی از اصول

مترقی حاکم بر مجازات‌ها که استثنایی سهل و ممتنع بر اصل قانونی بودن جرائم و مجازات‌ها است، برای اینکه تأثیرگذاری مجازات به شکل مطلوب انجام و عدالت کیفری نیز محقق گردد، می‌بایست جزای یک جرم برای یک فرد به شکلی و برای فردی دیگر به دلیل وجود تفاوت‌های فردی در شکل‌گیری شخصیت انسان، با شیوه‌ها و روش‌های متفاوتی اعمال شود. در غالب موارد جرم و مجرم، آن‌چنان خطرناک نیستند که از نظر افکار عمومی، اجرای فوری مجازات یا اعمال مجازات همانند اعمال آن بر مجرمین خطرناک ضرورت داشته‌باشد. لذا، منافع اجتماعی ایجاب می‌نماید، مجازات متناسب با شخصیت و سن و اوضاع و احوال وقوع جرم تعیین شود. به عبارت دیگر، مصلحت عمومی ایجاب می‌نماید در برخی موارد قاضی مجاز باشد تا از اجرای برخی مجازات‌ها برای بعضی اشخاص خودداری نماید که این خود منجر به کاهش جمعیت کیفری و تبعاً تأمین نفع اجتماع می‌گردد. از این رو، ضروری است تا این اصل به‌طور دقیق و موردی و حتی در بین گروه‌های خاصی از افراد از جمله نیروهای مسلح تجزیه و تحلیل گردد. در خصوص نظامیان، قانون‌گذار تخفیف و تبدیل مجازات را که یکی از شیوه‌های تعدیلی اصل فردی کردن است، صراحتاً تقنین نموده است. قاضی دادگاه نظامی در این زمینه مکلف به رعایت مقررات وضع شده در قانون مجازات نیروهای مسلح که در ارتباط با جرائم خاص نظامی و انتظامی و جرائم مرتبط با وظیفه شغلی آن‌ها و نیز جرائم در حین خدمت کارکنان نیروهای مسلح است، می‌باشد. لیکن، اعمال این اصل در مورد نیروهای مسلح، بیشتر به شیوه‌ی تشدید می‌نزدیک است. بدین نحو که در غالب جرائم با توجه به حساسیت شغلی و امنیتی این قشر، مجازات بیشتری بر آنان نسبت به جرائم ارتكابی مشابه توسط غیر نظامیان بار می‌شود.

۵- سابقه و پیشینه تحقیق

اهمیت اصل تفرید کیفری تا حدی است که در سیاست جنایی اسلام نیز شمه‌هایی از این اصل مشهود است. در حدود که نظام کیفری نمادین می‌باشد (نمادین بودن به معنای حتمیت مجازات، بدیل ناپذیر بودن آن است)، جاری کردن اصل فردی کردن مجازات از سوی قاضی به طور مستقل جز در موارد کاملاً استثنائی ممنوع است. با این وجود، از اصل فردی کردن به گونه‌ای دیگر در مجازات‌های حدی استفاده شده است. به عنوان مثال، در مسئله زنا شارع مقدس محسن یا غیر محسن بودن را به عنوان یک خصوصیت شخصیتی مجرم مورد توجه قرار داده و آن را در زمره موجبات تشدید و یا تخفیف مجازات در نظر گرفته است (الجبلی العالمی ۱۳۸۲، ۳۴۹). همچنین در مورد سرقت حدی، شارع شخصیت و اوضاع و احوال ارتکاب جرم را در حین ارتکاب مدنظر قرار داده است و مجازات شدیدتر و خفیفتری را تعیین نموده است. مثلاً، در خصوص شخصیت سارق، وجود رابطه ابوت بین سارق و مالباخته در مواردی که سارق پدر صاحب مال باشد را مستوجب تبدیل مجازات سرقت حدی به سرقت تعزیری و نیز در حرز بودن مال و هتک آن برای سرقت اموال متعلق به غیر را که به نوعی دلالت بر وجود حالت خطرناک در بزهدار است، یکی از اوضاع و احوال مشمول سرقت حدی که نسبت به سرقت تعزیری مستوجب مجازات اشد می‌باشد در نظر گرفته است. در مجازات‌های مقرر و معین که مربوط به حقوق الناس است، شارع مقدس، شخصیت مجرم را از نظر دور نداشته و در مورد قتل فرزند توسط پدر یا جد پدری، مجازات اخف دیه را جایگزین مجازات اشد قصاص نموده است. در قوانین بین المللی نیز تلویحاً به این اصل اشاره شده است. قسمت ب بند ۲ و بند ۳ ماده ۱۰ میثاق بین المللی حقوق مدنی و سیاسی، سن را یکی از موجبات اعمال اصل فردی کردن واکنش اجتماعی ملحوظ نموده است. مطابق این ماده،